

INDEKS 1072

EZGU FIKR, EZGU SO'Z, EZGU AMAL!

ILM SARCHASHMALARI

ILMIY-NAZARIY, METODIK JURNAL

URGANCH
DAVLAT
UNIVERSITETI

1

2023

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS
TA‘LIM VAZIRLIGI
URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI**

ILM SARCHASHMALARI

*Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining
FILOLOGIYA, FALSAFA, FIZIKA-MATEMATIKA hamda PEDAGOGIKA fanlari bo‘yicha doktorlik
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrdir.*

1.2023

**научно-теоретический, методический журнал
Издаётся с 2001 года**

Urganch – 2023

MUNDARIJA

Urazboev G'ayrat, Babajanova Oygul, Azamatova Dilmira. Maxsus moslangan manbali Garri Dim tenglamasini integrallash.....	3
Matyoqubov Ollabergan, Matkarimov Sanjar, Xusainov Islom. Chegaraviy sharti spektral parametr ga chiziqli ravishda bog'liq bo'lgan Shturm-Liuvill masalasi uchun regularlashtirilgan izlar formulasi.....	10
Туйчиева Сайёра Тахировна. Исследование прямой задачи и симметризация системы уравнений пороупругости.....	14
Солеев Ахмаджон, Азимов Алижон Ахмадович. Степенные преобразования для систем нелинейных алгебраических уравнений.....	17
Ganixodjaev Rasul Nabievich, Eshniyozov Abdumalik Iskandar o'g'li, Masharipov Sirojiddin Ismoyiljon o'g'li. Equivalence and Majorization of Quadratic Stochastic Operators.....	33

FALSAFA

Арзикулов Элбой Азим ўғли. Истеъмом маданияти фалсафий тадқиқот объекти сифатида.....	39
Хонимов Шарофиддин. Ёшларда ижтимоий-сиёсий фаолликни ошириш ва мафкуравий иммунитетни мустаҳкамлаш омили.....	42
Kadirova Dilbar Solihovna. Mehnat estetikasida nafosatning namoyon bo'lishi.....	45
Shadmonov Aziz Azimovich. O'zbekistonda fuqarolik jamiyatini qurishda erkinlik g'oyalari ahamiyati.....	49
Юлдашев Фахриддин Абдуваситович. Форобий фалсафасида инсон баркамоллиги ва ахлоқий қадриятлар масаласи.....	51
Teshaboyev Muhiddinjon. jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlash mexanizmlari va prinsipial masalalari.....	54
Boltayev Abdurahim. Ibn Arabiyning borliqqa oid risolalari tasnifi.....	58
Rajabov Alisher Shavkatovich. Mirbobo Naqshbandiy Orif Qalbi va Orif Holining haqiqati to'g'risida....	62
Xoliqov Lazizjon Maxmud o'g'li. Millatlararo munosabatlarda hamjihatlik muhitini ta'minlash – millatga qarshi qaratilgan tahdidlardan himoyalash asosi.....	65

TILSHUNOSLIK

Begmatova Ra'no Faxridinovna. Lingvistik kooperatsiya va garmonizatsiyaning nazariy tahlili.....	68
Xodjayorov Malik Berdimurodovich. Medialingvistikaning nazariy asoslari va metodlari.....	70
Babaxanova Dilarom Axmatxanovna. Gap turlari va sintaktik uslubiyat.....	72

ADABIYOTSHUNOSLIK

Abdulxakimova Munira O'rol qizi. Frans Kafka va Nazar Eshonqul hikoyalari qiyosiy tadqiqi.....	77
Sharipova Maxbuba Vaxshilloevna. "Alpomish" dostoni badiiy strukturasi marosimlarning o'rni.....	79
Азизхонова Сарвиноз Ёқубжон қизи. Азимий шеърларининг бадийи ва анъанавийлик.....	82

PEDAGOGIKA

Тоштемиров Дониёр Эшбаевич. Ўқув жараёнида SMART технологияларидан фойдаланиш...87	87
Xajiyeva Maksuda Sultanovna. Abu Abdulloh Rudakiyning ma'naviy merosida pedagogik qarashlarning namoyon bo'lishi.....	89
Matchanova Nargiza To'liqinova. Ijtimoiy moslashuv shaxsni ijtimoiylashtirish mexanizmi sifatida.....	93
Xudoynazarov Egambergan Madraximovich. Talabalarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishning didaktik asoslari.....	96
Sharifzoda Sardorbek O'razboy tabib o'g'li. Talabalarda kompetensiyalarni shakllantirishda integrativ yondashuvdan foydalanishning mazmuni va metodlari.....	100
Madaminov Uktamjon Ataxanovich, Bektemirova Risolat Shukurla qizi. Web dasturlashni mobil ilovalar va web ilovalar yordamida o'rganishning zamonaviy texnologiyalari.....	104
Ruzmetov Ne'mat Kalandarovich, Madaminov Azimbek Egamberganovich, Kazakov Amir Xaydarovich. Voleybol to'garaklarida yonlama harakatlanish tezkorligi va to'p uzatish aniqligini so'rovnoma asosida o'rganish natijalari.....	108

yo'li, sujeti, mazmun mohiyati bilan ajralib turadi. Ularning asarlarini o'qiganimizda voqealar oddiydek tuyuladi, lekin o'quvchini, kitobxonni o'yga toldiradi. Undagi har bir obraz, narsa buyumlar ramz asosida beriladi. Qahramonlar oddiy qahramonlardan farqli o'laroq, g'ayrioddiylik bilan ajralib turadi.

Nazar Eshonqul asarlaridagi voqealar xayolda kechsada, voqelikdan ayri yaratilmagan. Yozuvchining Tun panjaralari», «Qora kitob», «Urush odamlari qissalari, Maymun yetaklagan odam, Shamolni turib bo'lmaydi», «Og'riq lazzati», «O'lik mavsumi, «Istilo, «Xayol tuzog'i», «Ochiimagan eshik», «Afr», Qaytish kabi hikoyalari bugungi nasrda o'z mavqeyiga ega. Uning till beshafqat, deb yozadi yozuvchimiz Xurshid Do'stmuhammad ba'zan me'daga tegadigan darajada qora bo'yoqlarga boy, lekin ifodalar beshafqatligi, qora rangning quyuqligi zamtida bedod tuzumi tufayli barbod bo'lgan umrga, umrlarga nisbatan rahm-shafqat to'la edi.

Nazar Eshonqul dastlabki hikoyalari bilan adabiyotga havaskor-boshlovchi qalamkash emas, professional malakadagi adabiyot sifatida kirib keldi. U oz, lekin soz yozdi. Adabiyot jamoatchilik, keng muxlislar ammasi uning hikoyalari kutadigan bo'lishdi. Kutsayam intiqlik bilan kutadigan bo'ldi.

Nazar Eshonqulning barcha asarlarida qo'lansa is qahramonning ruhly holatini bo'ntirib tasvirlashda o'ziga xos vositaga aylanadi. Ehtimol, ayrim o'rinlarda yozuvchi qora bo'yoqni haddan tashqat quyuqlashtirib yuborgandek tuyula, lekin bu tasodifiy emas.

Xulosalar. Ushbu yozuvchilar ijodini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, G'arb adabiyoti yoki o'zbek adabiyotining eng go'zal asarlari bilan yaqindan tanish ekanligi, Nazar Eshonqul va Frans Kafka kabi iste'dod sohiblarini e'zozlash bilan bir qatorda, ular yaratgan hikoyalardan ma'lum ma'noda ma'naviy quvvat olishini ham angladik. Shu jihatdan ular yaratgan asarlar o'rtasida mantiqiy bog'liqlik bordek tuyuladi. Chunki hech bir xalq adabiyoti alohida rivojlana olmasligi hech kimga sir emas. Ikkinchi tomondan, esa hikoya janrini an'anaviy shakldan noan'anaviy shakl tomon burilishida ham Nazar Eshonqulning o'rnini qayd etish lozim, deb o'ylayman. Yillar davomida an'anaviy shaklda yaratilib kelinayotgan hikoya janrini jahon adabiyoti bilan bellasha olish darajasiga olib chiqdi desak ham, mubolag'a bo'lmaydi.

Shu nuqtayi nazardan qaraganda, falsafiy idrokka asoslangan psixologizm, ya'ni, ruhiyat tahlili va talqini mustaqillik davri o'zbek hikoyachiligi taraqqiyotining ustivor yo'nalishlaridan biri sifatida yanada shakllanishi, shubhasiz.

Sharipova Maxbuba Baxshilloevna (BuxDU o'qituvchisi)

“ALPOMISH” DOSTONI BADIY STRUKTURASIDA MAROSIMLARNING O'RNI

Annotatsiya. Maqolada marosim va doston munosabatlari, marosimlarning badiiy ifodasi, uning badiiy-estetik va poetik tafakkuri jo bo'lgan bu lirik merosni badiiy til nuqtayi nazaridan o'rganish xalqimizning milliy madaniyati, yashash tarzi va urf-odatlarini, qadriyatlarini chuqur anglashda munosib manba sifatida xizmat qilib kelayotgani xususida fikr yuritilgan.

Аннотация. В статье рассматриваются отношения между церемониями и эпиками, естественное выражение церемоний, изучение этого лирического наследия с точки зрения его художественного, эстетического и поэтического мышления, художественности языка.

Annotation. In the article, the speech goes on about the fact that the relationship between ceremonies and epics, the artistic expression of ceremonies, the study of this lyrical heritage in terms of its artistic, aesthetic and poetic thinking in terms of artistic language are serving as a certain source in deeply mastering national culture, life-style, customs, traditions and values of our people..

Kalit so'zlar: xalq dostonlari, folklor, folklorshunoslik, ishq-muhabbat, milliy madaniyat, marosim, urf-odat, marosim va doston munosabatlari.

Ключевые слова: народный эпос, фольклор, фольклороведение, любовь, национальная культура, церемония, обычаи и обряды, церемония и эпос.

Key words: the folk poet, folklore, folklore studying, love, national culture, ceremony, relations ceremony and poem.

Milliy xalq dostonlari asrlar mobaynida xalqimizga juda katta ruhiy va ma'naviy quvvat berib kelayotir. Shuning uchun ular ma'naviy qadriyatlarimizning alohida tarkibiy qismi sanalanadi. Marosimlarga aloqador urf-odat va an'analarning bevosita dostonlarda berilishi masalasiga, doston kuylashning marosimlar bilan bog'liq tarzda davom etayotgani masalasiga ahamiyat berish kerak.

Binobarin, “Alpomish” dostonida ham buning yorqin guvohini ko'rish mumkin. Rus folklorshunosi B.Putilov “Epos va marosim” masalasiga alohida e'tibor qaratar ekan, ularning bir-biriga bog'liqligini

alohida ta'kidlaydi.¹ Darhaqiqat, dostonlar sujetiga nazar tashlansa, B.Putilovning haq ekani ko'rinadi. Bunda, garchi olim o'z ilmiy xulosasini, asosan, rus eposchiligi nuqtayi nazaridan ilgari surgan bo'lsa-da, uning bu fikrini, hatto o'zbek dostonchiligi ham tasdiqlay oladi. Chunki qaysi bir o'zbek xalq dostoniga e'tibor qaratmaylik, unda, albatta, biror-bir oilaviy-maishiy marosim badiiy ifoda etilganligining, ya'ni tasvirlanganligining guvohi bo'lish mumkin.

Ana shundan kelib chiqqan holda, folklorshunos J.Eshonqulov: "Shuni aytib o'tish kerakki, eposning, ayniqsa, qahramonlik dostonlarining bevosita marosim bilan bog'liq jihatlari hali yetarli darajada o'rganilgan emas. Arxaik eposda, jumladan, "Alpomish" dostonida ham marosimlarning muhim o'rin tutishi va ustuvor qonuniyat kasb etishi kuzatiladi. Biroq qahramonlik eposi birgina marosimlardan kelib chiqadi yoki tug'iladi, deb xulosalash masalani o'ta jo'n hal etish bo'ladi", deb yozadi.²

"Alpomish" dostonida turli-tuman o'zbek urf-odatlar va oilaviy-maishiy marosimlari muayyan badiiy ifoda etilgan. Ushbu doston o'zbek qahramonlik eposining eng yorqin va badiiy barkamol namunasi bo'lib, uning sujeti, asosan, o'zbek xalq marosimlari tasviridan tashkil topganligi bilan alohida e'tiborni tortadi. Jumladan, unda oilada farzand tug'ilishi, tug'ruq jarayonida momo-doyalarning xizmat ko'rsatishi, farzandga ism qo'yish, uni etakka solmoq, beshik to'yi qilish, to'ydan oldin maslahat uyushtirish, to'yga jarchi qo'yish, sunnat to'yi, to'yda to'ychiga to'yona berish, o'g'il-qiz chaqaloqlarni bir-biriga atashirib beshikkertdi qilish yoki ro'mol o'rab atashirish, bolaga ikkinchi ism berish, sovchilik, sovchilarni kutish, ularga rozilik berish alomatlar, nikoh to'yidan oldin qallicqa bormoq (qallic o'yini qilish), kuyovga shart qo'yish, kuyov uchun to'qqiz tovoq, kuyov tovoq qilish, kelin-kuyovni olovdan aylantirish, qiz yashirdi, chimildiq ildi, kuyov navkar va vakil otalarni belgilash, it irillar, oyna ko'rsatar, soch siypatar, qo'l ushlatar, kuyov uluq, yuz ochdi, baqan (tayoq) tashlamoq, solim bermoq, o'lan aytmoq, to'yga dasturxon qilib borish kabi turli-tuman o'zbek urf-odatlar va oilaviy-maishiy marosimlari muayyan badiiy ifoda etilgan. Asosiysi shundaki, ana shularning tasviri doston sujetidagi voqealarni, uning motivlar strukturasi vujudga keltirgan.

"Alpomish" dostoni sujetida aks ettirilgan qaysidir bir marosim hozirgacha maishiy hayotda o'z o'rniga ega bo'lsa, qaysinisidir hozirgi maishiy turmushda mavjud emas, ya'ni o'tkazilmaydi. Shu jihatdan, dostonda o'z ifodasini topgan marosimlarni uch tipga bo'lib o'rganish mumkin:

1) hozirgi maishiy turmushda o'z o'rniga to'la ega bo'lgan marosimlar (bunga sovchi qo'yimoq, oyna ko'rsatar, to'qqiz tovoq, olovdan aylanmoq va h.k.);

2) hozirgi maishiy turmushda o'z o'rnini qisman saqlab qolgan marosimlar (bunga beshikkertdi qilmoq, it irillatar, kampir o'ldi, kuyovga kelin tomonidan shartlar qo'yilishi kabi);

3) hozirgi maishiy turmushda o'z o'rnini batamom yo'qotgan marosimlar (bunga farzand tug'lishidan oldin otaning ovga jo'nab ketishi, tushni ta'birlash marosimi va h.k.).

"Alpomish" dostonida badiiy aks ettirilgan marosim va urf-odatlar bunday tasniflab o'rganish hozirgi kunda xalqimiz hayotida saqlanib qolgan va qolmagan marosimlar haqida bilib olish imkonini yaratadi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, dostonda marosimlar tasviri berilar ekan, hech qachon ular to'liq va batafsil bayon etilmaydi. Faqat unga xos eng muhim qirralar u yoki bu obraz faoliyatiga bog'lab, u yoki bu badiiy detal vositasida ifoda etiladi, xolos.

Ma'lumki, insonning tug'ilishi, uning hayotidagi har bir muhim yutug'i, kamoloti, hatto vafoti oilada maxsus marosimlar orqali qayd etiladi. Bunday oilaviy-maishiy an'analar barcha xalqlar orasida keng tarqalgan. Inson hayotiga aloqadorligiga ko'ra, oilaviy-maishiy marosimlar to'y va motam marosim guruhlariga bo'linadi.

To'y va motam marosimlari ma'lum bir oila hayotiga, insonlarning maishiy turmush sharoitiga daxldorligi tufayli oilaviy-maishiy marosimlar sirasiga kiritiladi. Ular rang-barang bo'lib, kattagina qismi to'y marosimlarini tashkil qiladi. To'y tadbirlari inson hayotidagi quvonchli daqiqalarni qayd etsa, aza marosimlari esa, aksincha, inson turmushidagi ayriliq, yo'qotish, g'amli lahzalarni qayd etadi.

"Alpomish" dostonida bu oilaviy-maishiy marosimlarning har ikkalasi bilan bog'liq urf-odatlar talqin etilgani kuzatiladi. Masalan, dostonning ikkinchi qismida amakisi Boysarini qalmoqshoh Toychaxonning zulmidan qutqarishga otlangan Alpomishning alamzada Surxayil qo'llagan hiyla tufayli bandilikka giriftor bo'lishi sabab yurtiga yetti yil qaytolmagani odamlar o'rtasida u haqda "o'ldi" degan ovoza yoyilishiga olib keladi. Oradan ancha vaqt o'tgach, Alpomishning yaqinlari uning qaytmaganini ko'rib, vafot

¹ Алпомиш. Достон. Ўзбек халқ қаҳрамонлик эпоси. Айтувчи Фозил Йўлдош ўғли. Нашрга тайёрловчилар: Ҳ.Зарифов ва Т.Мирзаев. Т., "Шарқ", 1998, 76-бет.

² Путилов Б. Эпос и обряд. Фольклор и этнография. Л., "Наука", 1974, с. 93 – 94.

etganiga ishonib, aza ochadilar. Dostonda bu voqelik shunday ifoda etiladi: “O‘lib ketgan deb yurtga necha martadan ovoza bo‘lib ketdi. Endi o‘lganini aniq bilib, umidini uzib, ko‘nglini buzib, qora kiyib, bu-larning qarindoshlari aza tutib qoldi. Aza bilan bir yil o‘tdi, bir yildan keyin yil oshi berib, azasini ochdi”¹.

“Alpomish” dostonida uchraydigan bu qaydlar aza tutish behad qadimiy an‘analardan bo‘lganligini dalillay oladi. Marhum xotirasiga bag‘ishlab o‘tkaziladigan motam marosimi “aza tutdi” va “azadan chiqdi” yoki “aza ochdi” singari ikki katta uzvdan tashkil topadi.

O‘zbek folklorshunosligida xalqning o‘lim hodisasi bilan bog‘liq qarashlari, motam, ziyorat jara-yonlariga munosabat masalalarini maxsus tadqiq qilgan olim D.O‘rayeva odamlarning qabriston yonidan o‘tib ketayotganda yoki qabristonga kirib borishda yotganlar ruhiga salom berish odati borligini bildirib o‘tadi. Shu odat va tushunchaga muvofiq, “Alpomish” dostoni qahramoni ham qabristonda yotib qolish uchun tashrif buyurar ekan, shunday deydi:

*Assalom alaykum, ahli quburlar,
Bir kecha mazgil-joy sizdan so‘rayman,
Osmonda arvohtar, ko‘kda malaklar,
Bir kecha mazgil-joy sizdan so‘rayman.
Ruxsat bersang, mozarotlar, qo‘naman,
So‘rasang, gapingga javob beraman.*

Xalq orasida qabristonlar – chiltonlarning manzilgoh joyi degan qarash bor. Shuning uchun doston-da ham Alpomish o‘zi tashrif buyurgan mozarotda Shohimardon pirini chiltonlar bilan suhbatda uchra-tadi. Shohimardon piri uni ko‘rib, chiltonlarga: “Bul bachcha bizning muridimiz bo‘ladi, bugun sizlarga mehmon bo‘ldi. Ko‘nglini aza qilmay, vaqtini xushlab jo‘natingizlar”, deydi. Chiltonlar esa: “Bu bachcha Shohimardon pirning muridi ekan. Bizning suhbatimizda bo‘ldi, vaqtini xushlay olmadik”, deb ilmi ka-romat bilan Chilbir cho‘lidan, Oyna ko‘lidan, baxmal o‘tovda uxlab yotgan yeridan Barchinning ruhini ta-nidan olib keldi. Alpomish uxlab yotgan yeridan buning ham ruhini tanidan oldi. Alpomishning ruhi bilan Barchinning ruhini o‘rtada bir yerga qo‘ydi. Bir kosa sharobi antahur chiltonlardan Barchinning ruhiga tegdi. Barchinning ruhi sharobni qo‘liga olib, Alpomishni ko‘rib, bir o‘zi ichgani ko‘ngli bo‘lmay, Alpo-mishning ruhiga oling-oling qilibdi... Barchinning ruhidan bu so‘zni eshitib, Alpomishning ruhi ham so‘z aytibdi. Fayzi sahar vaqtiga yetganda chiltonlar Barchinning ruhini yana taniga kirgizib qaytibdi. Alpo-mishning ruhini ham taniga kirgizibdi. Erta-mertan tong otsa, Alpomishning oqshomgi ko‘rgan odamlari yo‘q, bir o‘zi qolibdi ekan”. Alpomish va Barchin bo‘lgan voqealarni tush anglab, vaqti xush bo‘libdi.

Alpomish yana bir oqshom yo‘lida uchragan cho‘ponlarning qo‘shxonasida tunab qoladi. Cho‘pon-lar: “Shu yo‘lovchi bizga aylana berdi, Qo‘ng‘irot dan kelayotgan Alpomish yeznamiz chiqib qolsa ham, ajab emas” deb, Boychiborning jilovidan ushlab, yeznasini mehmon qila boshlab, ostiga shim bilan keba-nakni to‘shab, ziyofatga qo‘yni so‘yishadi. Charchab kelgansizdir, yezna, suyanib o‘ltiring, deb xurjuni bilan unni olib kelib qo‘yishadi. Yeznasini mehmon qilib siylaydi. Boychiborni oq shuvoqqa boylaydi.

“Alpomish” dostonida odob-axloq bilan bog‘liq urf-odatlar talqini ham uchraydi. Masalan, Bar-chinning Alpomishga yuborgan choparlaridan biri Qo‘ng‘irot eliga, Boybo‘rining davlatxonasiga yetgach, Boybo‘rini ko‘rib, unga ot ustidan turib salom beradi. Bularni ko‘rib, Boybo‘ri: “Bular qanday odam ekan, beadablik bilan salom berdi menga”, deya jahli chiqadi. Choparlar Boybo‘riga Barchinning arizasi-ni chiqarib beradi. Boybo‘ri arizani o‘qib ko‘rib, kelganlar Barchinning chopari ekanini biladi. Shundan so‘ng jahlini unutib, o‘n mahramiga buyurib, choparlarni bitta-bitta otdan ko‘tarib tushirtiradi. Ularga xiz-mat ko‘rsatishni buyuradi, biroq arizani hech kimga bildirmay, olib borib, sandiqqa solib qo‘yadi. Cho-parlar yigirma kun yotib, xo‘p izzat-ikrom ko‘rishadi. Ularni rosa ziyofat qiladilar. Arizaning javobi bo‘-lavermagach, choparlar jo‘naymizga tushib qolishadi. Boybo‘ri choparlarga zar-zabar in‘om berib, “xush kelibsan” qilib, yo‘lga solib, choparga shunday gap tayin qiladi: “Bundan ketgancha, Qo‘ng‘irot muzofotidan o‘tgancha, Qalmoq viloyatiga yetgancha, yo bir o‘tinchiga, yo bir podachiga, yo cho‘lda yurgan cho‘ponga, «biz Barchinning kelgan chopari bo‘lar edik», deb og‘zingdan chiqarsang, odam buyuraman, keyningdan quvib yetadi, boshingga qamchi chotadi, badaningni bo‘zday qilib yirtadi, olib kelib dorga tortadi, og‘zingdan chiqarmay ketgin”, deb tayinlaydi.

Bu ma‘lumotlar nafaqat doston sujeti voqealaridan, balki xalqimiz orasida mehmonlarni kutib olib jo‘natish bilan bog‘liq odat va an‘analimizdan ham darak beradi. Zero, o‘zbeklar qadimdan mehmon-

¹ Алдомиш. Достон. Ўзбек халқ қаҳрамонлик эпоси. Айтувчи Фозил Йўлдош ўғли. Нашрга тайёрловчилар: Х.Зарифов ва Т.Мирзаев, Т., “Шарқ”, 1998, 231-бет.

do'st xalq hisoblanadi. Xalqimizda mehmon to o'zi ketishni xohlamagunicha, u ketkazib yuborilmaydi. Ikkinchidan, kelgan mehmon turli taomlar bilan rosa ziyofat qilinadi. Uchinchidan, doimo mehmon xizmatiga shay turiladi. To'rtinchidan, mehmon ketar chog'ida unga turli sovg'alar, in'om-ehsonlar beriladi. Dostonda bu an'anaviy o'ziga xos urf-odatimiz Boybo'ri huzuriga tashrif buyurgan choparlar obrazi misolida talqin etilgan.

Dostonda mehmondorchilik bilan bir qatorda, mehmonga borishning tartib-qoidalari ham badiiy yoritilgan. O'zbekona urf-odatlar bo'yicha, mehmonga shomdan keyin borish taqiqlanadi. Chunki xalqona tasavvur-tushunchalar bo'yicha, shomdan keyin ins-u jinslar uyg'onadi. Shuning uchun kech tashrif buyurgan kishidan xalq shubhalanadi. Ya'ni, kech kelgan mehmon inson ko'rinishidagi yovuz ruh ham bo'lishi mumkin, deb qaraladi. Ana shu kabi tasavvur-tushunchalarga ishora dostonning quyidagi epizodida o'z ifodasini topgan: "Alpomish aytdi: –Kun bevaqt bo'ldi, bemahal borgan mehmonning izzati, obro'yi bo'lmaydi, bugun men sizlarning qushxonalarida yotayin, ertan turib ketayin".

Xullas, "Alpomish" dostonida Qo'ng'iroq qabilasida patriarxal-urug'chilik alomatlarini yemirila boshlagan davrlarda oila uchun kurashning jamiyat ijtimoiy munosabatlarida muhim rol o'ynaganligi real ko'rsatilib berilgan. Bunda oilaning barpo bo'lishida, uning mustahkamligini ta'minlashda oilaviy-maishiy marosimlarning o'rni va ahamiyati Alpomish va Barchin obrazlari munosabati misolida badiiy yoritilgan. Jamiyat va inson hayoti, maishiy turmush masalalarini o'ziga xos reallikda badiiy aks ettirgan "Alpomish" dostonida qahramonlik va go'zallik haqidagi xalq ideallari kuylangan. Doston maishiy hayot detallariga juda boy. U real hayot epizodlarini keng qamrab olganligi bilan ajralib turadi.

"Alpomish" dostoni xalqimizning maishiy hayotini juda keng ko'lamda badiiy ifoda etganligi jihatidan alohida e'tiborni tortadi. Unda oilaviy-maishiy marosimlarning turli ko'rinishlari tasvirlangani kuzatiladi.

**Азизхонова Сарвиноз Ёкубжон қизи (ЎзР ФА Алишер Навоий номидаги
давлат Адабиёт музейи таянч докторанти; sarvinoz@gmail.com)
АЗИМИЙ ШЕЪРЛАРИНИНГ БАДИИЯТИ ВА АНЪАНАВИЙЛИК**

Аннотация. Ушбу мақолада ўзбек мумтоз адабиёти тарихида камол топган, Аҳмад Яссавий издошларидан бири бўлган, XVIII аср охири – XIX аср биринчи ярмида яшаб ижод қилган ҳамда ҳикмат ёзиши анъанасининг XIX асрдаги энг ёрқин сиймоси бўлган шайх ва шоир Азимхўжа Эшоннинг "Мурод ул-ошиқин" номли девонида келтирилган шеърларининг бадийяти ва анъанавийлиги, гоёвий тематикаси, шоирнинг шеърлари зикр мажлисларида махсус мақом ва оҳанг билан ўқилганлиги ҳамда ҳикматларининг шаклий тузилиши ҳақида маълумотлар берилди.

Аннотация. В данной статье поэма "Мурод ул-ашикин" шейха и поэта Азимходжи Эшана, вызревшего в истории узбекской классической литературы, была одним из последователей Ахмада Яссави, жила и творила в конце XVIII в. первой половине 19 века, и был ярчайшей фигурой традиции написания мудрости в 19 веке, приводятся сведения о художественности и традиционности цитируемых стихотворений, их идейной тематике, о том, что стихи поэта читаются с особым статусом и тоном на собраниях зикра, а также формальная структура его мудрости.

Annotation. In this article, the poem "Murod ul-ashiqin" by the sheikh and poet Azimkhodja Eshan, who matured in the history of Uzbek classical literature, was one of the followers of Akhmad Yassavi, lived and created at the end of the 18th century – the first half of the 19th century, and was the brightest figure of the tradition of writing wisdom in the 19th century. Information is given about the artistry and traditionality of the cited poems, their ideological themes, the fact that the poet's poems are recited with a special status and tone in zikr meetings, and the formal structure of his wisdom.

Kalit so'zlar: diniy-ijtimoiy, tavhid, islom etiqodi, tasavvufiy-urfoniy, tariqat ta'limi, an'anaviylik, zikri jahriy, zikri ho'fiy, khilvat.

Ключевые слова: религиозно-социальное, монотеизм, исламская вера, мистико-мистическое, религиозное образование, традиционализм, зикри джахри, зикри хафи, хилват.

Key words: religious-social, monotheism, Islamic belief, mystical, religious education, traditionalism, zikri jahri, zikri khafi, khilvat.

Азимхожа эшон шоир сифатида мумтоз адабиётимиз тадрижий такомилда муҳим ўрин тутган ва гўзал бадийят намуналарига эга Қўқон адабий муҳитида камолга етди. Мумтоз адабий анъаналар асосида қалам тебратган ижодкорнинг асарларида ифода этилган мавзулар кўлами ҳақида тўхталсак. Шоир асарларининг гоёвий тематикасини мазмунан шундай таснифлаш мумкин: